

KRONİKLER IŞIĞINDA OVALIK KİLİKYA'NIN YENİ BABİL DEVLETİ İÇİN STRATEJİK VE EKONOMİK ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KURT
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
mehmetkurt6970@hotmail.com

Özet

Yeni Babil kaynaklarında Antik Kilikya'nın doğudaki ovalık bölümüne Hume denilirken; batısındaki dağlık kesimden Pirindu olarak söz edilmektedir. Yeni Babil kralları, stratejik konumu yanında, sahip olduğu doğal kaynaklar nedeniyle bölgeye yakın ilgi duymuşlar ve en az üç defa sefer düzenlemişlerdir. Özellikle Neriglissar Kroniği, Kilikya'nın coğrafi ve politik yapısı konusunda önemli bilgiler içermektedir. Öte yandan Ovalık Kilikya'dan Babil'e demir naklini gösteren kayıtlar, bölgenin Babil için stratejik ve sosyo-ekonomik açıdan taşıdığı öneme işaret eder. Zira bütün gücünü ordusundan alan Yeni Babil Devleti için demir madeni, yapılacak askerî seferlerde son derece gerekli ve o oranda da değerli bir malzemeydi. Ayrıca bölgenin Babil için önemli bir insan kaynağı oluşturduğuna dair kayıtlara da rastlanmıştır. Bu çalışma, kronikler ışığında Ovalık Kilikya'nın Yeni Babil Devleti için stratejik ve ekonomik önemi konusunda genel bir değerlendirmeyi içermektedir. Ayrıca çalışmada Kilikya'nın tarihî coğrafyasına da dikkat çekilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kilikya, Yeni Babil, Hume, Pirindu, Neriglissar.

STRATEGIC AND ECONOMIC IMPORTANCE OF PLAIN CILICIA FOR THE NEW BABYLON STATE IN THE LIGHT OF CHRONICLES

Abstract

In the New Babylon written chronicles, plain parts of Ancient Cilicia in the east is called Khume and west mountainous part of it, is called Pirindu. In addition to its strategic importance, the New Babylonian kings were interested in region for their natural sources, and carried out three campaigns. Especially, Neriglissar chronicle gives significant and detailed information about Cilicia's geographic and politic structure. Moreover, to the written works that show iron transportation from Plain Cilicia to Babylon point out the strategic and socio-economic importance of Babylon. That's why, the New Babylon State which took the power from its own army, iron mine was a very important valuable and necessary material for the military attacks and campaigns. Apart from this, it is observed in the written works that the Babylon has a very important human potential. This study consists of general evaluation strategic and economic importance of Plain Cilicia for the New Babylon State in the light of chronicles. Besides, Cilicia's historical geography will have been taken into consideration in this study.

Key Words: Cilicia, New Babylon, Khume, Pirindu, Neriglissar.

GİRİŞ

Yeni Babil dönemine ait tarihi içerikli kaynaklar içerisinde kil tabletler, kral listeleri, idarî ve diplomatik yazışmalar ve kraliyet yazıtları yer almaktadır. Bu kaynakların çoğu ekonomik içerikli olup, toprak satışı veya borç gibi sıradan konularda bilgi verdiği için tarihî değeri azalmaktadır (Oates, 2004: 15 vd.). İşte bu noktada, hem siyasî hem de askeri içeriğe sahip olan kronikler, tarihi bakımdan büyük önem kazanmaktadırlar. Ayrıca kronikler, Babil krallarının sefer yaptıkları ve ilişkide buldukları bölgelerin topografyası ile politik ve sosyo-ekonomik durumları konusunda dolaylı bilgiler de içeren bir dizi kronik bulunmaktadır (Grayson, 2000: 10-21). Bunlardan II. Nabuchednezzar, Neriglissar ve Nabonidus kronikleri, Yeni Babil-Kilikya ilişkilerine dair bilgiler vermektedirler (Desideri-Jasink, 1990:167 vd. ; Joannes, 1991: 261 vd.). D. J. Wiseman (1961: 74-75) tarafından Neriglissar Kroniği'nin yayımlanması sonucu bölgenin Demir Çağı konusunda çalışmalar hızlanmış, ancak genellikle tarihî coğrafya sorunları üzerinde yoğunlaşmıştır (Houwink ten Cate, 1961: 28-31; Davesne vd., 1987: 359-383). Bu makalede ise, hem kronikler hem de ekonomik içerikli tabletler yardımıyla Yeni Babil devleti için Kilikya'nın stratejik ve sosyo-ekonomik açıdan taşıdığı önem üzerinde durulmuştur.

Bilindiği gibi antik kaynaklarda, Korakesion (Alanya)'dan İskenderun (İssos) Körfezi'ne kadar uzanan ve kuzeyden Toroslarla sınırlandırılmış sahaya Kilikya denilmektedir (Strabon, XIV 5, 2). Yeni Babil dönemi kaynaklarında bölgeyle ilişkili olarak Hume ve Pirindu adında iki bölgeden söz edilmiş olması, ikili politik yapıya işaret etmektedir. Bunlardan Hume, Adana ve Tarsus çevresini kapsayan Ovalık Kilikya (Çukurova)'yı içine alıp, Yeni Asur kaynaklarındaki Que'ye eşitleniyor (Albright, 1950: 23; Bahar, 1991: 83). Çünkü Neriglissar Kroniği'nden Hume'nin batı sınırının Lamos Nehri (Limonlu Çayı) olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Houwink ten Cate, 1961: 17) [Harita]. Muhtemelen Hume Ülkesi, Kilikya kapılarını kontrol eden konumuyla Asurlular dönemindeki Que'nin işlevini üstlenmişti.

Öte yandan, Yeni Babil kaynaklarında Pirindu olarak adlandırılan bir bölgeden daha söz edilmektedir. Başlangıçta Pirindu, Asur kaynaklarında muhtemelen Tarsus'un batı ve kuzey kısmında aranan Hilakku'ya eşdeğer bir isimlendirme olarak düşünülmüştü. Fakat Neriglissar Kroniği'nden bu bölgenin Hume'nin batısında yer aldığı bilgisine ulaşılması sonucu, yeni birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Nitekim P. H. J. Houwink ten Cate (1961: 18, 29), Pirindu adının tüm Dağlık Kilikya'ya verilmiş bir isimlendirmeden ziyade, Mut-Ermenek çevresinde bir yerleşme olduğu ve bugün Mut yakınlarında Piring Suyu olarak yaşatılmaya devam ettiği görüşünü savunmuştur. L. Zoroğlu (1994a: 302; 1994b: 9 dn. 22, 23)'nın görüşü de bu adın, Hilakku yerine kullanılmadığı ve buranın batısında başka bir bölgeyi ifade ettiği doğrultusundadır. Yine son zamanlarda söz konusu isimlendirmenin Luwice "Taşlık yer" anlamına gelen Pe/iruwanda'dan türetildiği ve bugün Dağlık Kilikya için kullanılan Taşeli bölgesine uygun düştüğü

konusunda filolojik değerlendirmeler yapılmaktadır (Casabonne-Porcher, 2003: 134 dn. 32; Casabonne, 2004: 143; 2007: 59). O halde Pirindu, Yeni Babil çağında Lamos Nehri'nin batısındaki Dağlık Kilikya için kullanılmış isimlendirme olmalıydı. Öte yandan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucu elde edilen veriler, Demir Çağı'nda Kilikya'nın Konya ve çevresiyle etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuştur (Bahar, 1999: 1 vd.).

1.KİLİKYA'YA YÖNELİK YENİ BABİL SEFERLERİNİN SİYASİ VE STRATEJİK HEDEFLERİ

Asur İmparatorluğu, M.Ö. 612 ve 610 yılları arasında yıkılışına kadar Toros ve Antitoroslar boyunca, Dicle ve Fırat arasındaki Güney Anadolu'nun büyük bir kısmı ve Kuzey Suriye'yi içine alan çok geniş topraklara sahipti. Fakat söz konusu imparatorluk, anılan tarihte Medler ve Babillilerin bölgeye girmeleri sonucunda Yeni Babil İmparatorluğu'nun kuruluşuyla tarihe karıştı. İşte bu imparatorluğun kurucusu Nabopolassar'dan Nabonidus'un hükümrânlığının sonuna kadar, bölgede Yeni Babil hâkimiyeti söz konusudur. Yeni Asur Devleti'nin yıkılmasıyla Kilikya'daki yerel beyler, yeniden bağımsızlıklarını ilân etmiş olmalıdırlar. Ayrıca bölge, stratejik önemi ve doğal kaynakları dolayısıyla Yeni Babil kralları için bir cazibe merkezi oluşturmuş olmalıdır. Zira Yeni Babil krallarının Kilikya'ya en az üç defa askerî sefer düzenledikleri anlaşılmaktadır (Joannès, 1991: 262).

Bu seferlerden ilki, babası Nabopolassar'ın ölümü üzerine kral olan II. Nabuchednezzar (M.Ö. 605-562) tarafından yapılmıştır. Nabuchednezzar, hâkimiyetinin ilk on bir yılını Suriye, Filistin ve Mısır'da mücadeleyle geçirmiştir (Wiseman, 1991: 21-39). Söz konusu mücadeleler, kralın Anadolu'ya yapacağı seferde imparatorluğun merkezini güvene alma amacına yönelik olmalıdır. Nitekim M.Ö. 593 ve 591 yıllarında Hume ve Pirindu'nun II. Nabuchednezzar'ın orduları tarafından istilâ edildiği anlaşılmaktadır. Zira British Museum'da bulunan BM 45690 metni, kralın batı fetihleri çerçevesinde Hume, Piriddu (Pirindu) ve Ludu (Lidya)'ya kadar olan seferinden söz etmektedir (Lambert, 1965: 1-11; Wiseman, 1991: 41).

Asur İmparatorluğu'nun yıkılışından Yeni Babil Devleti'nin bölgeye egemen olmasına kadar geçen dönemde Kilikya, bölgedeki küçük Asur şehirlerini ele geçirmek suretiyle oldukça geniş bir ülke olmuş, politik bakımdan da Yakın Doğu'da hatırı sayılır bir güç haline gelmiştir. Bu nedendir ki Eski Çağ kronolojisinde mutlak bir tarih olan M.Ö. 585 yılındaki uluslararası konferansta, Kilikya kralı, Med, Lidya ve Babil krallarıyla eşit statüdeydi (Erzen, 1940: 86). M.Ö. 590 yılında Lidyalılar ve Medler arasında yapılan "Güneş Tutulması Savaşı" sonucunda yapılan bu konferans öncesi ve sonrası gelişmeler, konferansın amacının sadece Lidyalılar ve Medler arasında ara buluculuk olmadığını göstermektedir. Söz konusu devletler arasında, Anadolu'ya dair bütün sorunlar görüşülmüştür ki, Kilikya'ya tarafsız bir statü verilmiş olmalıdır (Bing, 1987: 153). Bu ise, Babil'in uluslararası ilişkilerdeki ağırlığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Zira Kilikya'ya tanınan yeni statü, Babil'in kuzeybatısında tampon bir

bölge oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak Babil, buradaki kuvvetlerini rahatça başka kritik bölgelere kaydırma imkânı elde etmiştir. Gerçekten de Nabuchednezzar'ın M.Ö. 585'ten 570 yılına kadar Mısır'a karşı Fenike ve Filistin sahillerini kontrol altına almak için verdiği mücadeleler, kralın amacını bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir. Adı geçen Babil kralının kontrol altına aldığı Akdeniz limanlarındaki politik ve ekonomik faaliyetler için memurlar tayin ettiği bilindiğine göre, söz konusu faaliyetlerinde başarı kaydettiği düşünülebilir.

Öte yandan, Babil ve Kilikya arasındaki bağlantıya dair Babil kroniklerinin yorumu, Herodot (I 72)'un "Halys (Kızılırmak) Irmağı Kilikya'dan geçer" ifadesinden hareketle, Akdeniz'den Kızılırmak'a kadar olan bölge için kullanılan "Büyük Kilikya" tezini büyük oranda sarsmıştır (Desideri, 1990: 330). Bu hususta önemli bir delil, Asurlular tarafından Que olarak adlandırılan bölgenin, Yeni Babillilerce Hume olarak tanımlanmış olmasıdır. Daha da önemlisi Hume Ülkesi, Yeni Babil toprakları içerisindedir (Bing, 1987: 148). Yani M.Ö. 585 konferansına ara bulucu olarak katılan Syennesis, bağımsız bir ülkenin kralı olmalıydı. Halbuki Babil kronikleri, bu dönemde Nabuchednezzar'ın Anadolu'da son derece etkin olduğunu, Hume ile Pirindu'yu zapt ettiğini anlatmaktadır. Böyle bir durumda Syennesis'i Herodot'ta geçtiği şekliyle, bütün Kilikya'nın bağımsız kralı olarak kabul etmenin izahı güçtür. Bütün Kilikya krallarının aynı adı taşıması da, sorunun bir diğer boyutunu oluşturmaktadır (Erzen, 1940: 88). Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Kilikyalılar ile Lidyalılar, Babil'e karşı ortak bir tehlike oluşturmaktaydılar. O halde bölgeye yönelik Babil saldırılarının amaçlarından birisi de, bu tehlikeyi ortadan kaldırmaya yönelik olmalıdır (Ünal, 2006: 77).

M.Ö. 562 yılında Nabuchednezzar'ın ölümüyle başa geçen Amel-Marduk'un kısa bir süre sonra isyanda öldürülmesi sonucu, Neriglissar (M.Ö. 559-556) kral olmuştur. Yeni kral döneminde Anadolu hakkında bilinen tek şey, M.Ö. 557/556 yıllarında Kilikya'ya düzenlediği meşhur seferdir (Oates, 2004: 138). Babil kralının Kilikya'daki Pirindu Krallığı'na karşı düzenlemiş olduğu sefer, Neriglissar Kroniği'nde (BM 25124) şu şekilde anlatılmaktadır:

"Pirindu kralı Appuaşu, (güçlü) ordusunu topladı ve Ebir-nāri'yi yağma etmek ve çabucak gitmek amacıyla yola koyuldu. Neriglissar, ordusunu topladı ve ona karşı koymak için Hume üzerine yürüdü. Bu arada Appaşu, topladığı süvari ve ordusunu bir dağ vadisinde pusuya yerleştirdi. Neriglissar onlara ulaştığı zaman, o, onları bozguna uğrattı ve büyük ordusunu yendi. O orduyu ve çok sayıda süvariye ele geçirdi. Appuaşu'yu insanların tek sıra halinde yürümek zorunda olduğu aşılması zor dağlar arasında 15 bēruluk bir mesafe üzerinde onun kraliyet şehri Ura'ya kadar ilerledi. Ura'yı ele geçirdi ve onu yağmaladı. Ura'dan atalarının kraliyet şehri Kirşu'ya 6 bēruluk bir mesafede yüksek dağların arasında, güç bir geçidi izledi ve onun kraliyet şehri Kirşu'yu ele geçirdi. İnsanlarını, sarayını ve surunu ele geçirdi. Pituşşu denizin ortasında bir dağda (kayalıkta) bırakılan 6000 askeri gemiler yoluyla ele geçirdi. Şehrini yıktı ve insanlarını ele geçirdi. Aynı yıl o, Ludu sınırındaki Şallune dar geçidini ateşe verdi. Bununla birlikte Appuaşu kaçtı ve o, onu yakalamadı. Adar ayında Akkad kralı ülkesine döndü" (Davesne vd., 1987, s. 372-373; Desideri-Jasink, 1990, s. 168-169 dn. 15).

Neriglissar'ın Ludu (Lidya) sınırına kadar yapmış olduğu seferi anlatan metnin yayımlanması, Kilikya'nın Demir Çağı tarihî coğrafya çalışmalarına hız kazandırması bakımından son derece önemli olmuştur. Görüldüğü gibi Neriglissar'ın ünlü seferinin ilk aşamasını, Appuaşu ile Hume civarında yapılan savaş oluşturmaktadır. Burada D. J. Wiseman'ın tercümesinde (1961: 75-77) yer almayan Ebir-nâri ifadesinden bütün Fırat ötesi toprakları da kapsayan Suriye kastedilmiştir (Casabonne, 1999b: 74 dn. 14). O halde Appuaşu'nun asıl hedefi, bir an önce Amanosları aşarak ovaya inmek olmalıdır. Öte yandan, Asur krallarının seferlerinden de görüldüğü üzere, Mezopotamya'dan gelen bir ordunun izleyebileceği en uygun rotanın Arslanlı Bel'den geçmesi gerekir. Muhtemelen her iki kral da bir an önce karşılaşmak için en kısa yolları tercih etmiş olmalıydılar. Bu yüzden ilk Neriglissar-Appuaşu karşılaşması için en uygun yer olarak Amanos geçitleri düşünülmektedir (Alkım, 1960: 370; 1965: 19; Casabonne, 1999b: 77).

Babil kralının Hume'den sonra ulaştığı merkez olan Ura'nın yeri, maalesef bölge Demir Çağı'nın en önemli sorununu oluşturmaya devam etmektedir. M.Ö. XIV. ve XIII. yüzyıllarda Hititler için güneyde önemli bir liman kenti durumunda olan Ura için Silifke ve çevresi ağırlıkta olmak üzere, Akdeniz kıyısında çok geniş bir saha içerisinde bir merkez önerilmiştir (Goetze, 1961: 48 dn. 7; Lemaire, 1993: 233; Davesne vd., 1987: 382 dn. 27; Ünal, 2003: 13 vd.). Ura ile ilgili kaynaklardan birisi olan Neriglissar Kroniği, bölge tarihî coğrafyasına önemli ölçüde ışık tutmuş, ancak ne yazık ki Ura'nın yeri konusunu daha da karmaşık bir duruma getirmiştir. Zira burada Ura'ya "askerlerin tek sıra halinde geçebildikleri dağlar"dan ilerleyerek ulaşıldığı anlatılmaktadır. Bu durum ise, Adana ve Silifke arasında bu özellikte yüksek dağlar olmadığı gerekçesiyle ya daha batıda Aydıncık gibi merkezlerde aranmasına (Beal, 1992: 69) ya da Hitit dönemi Ura'sı yanında aynı isimli ikinci bir şehrin olması gerektiği yorumlarına yol açmıştır (Bing, 1987: 66 dn. 8; Ünal-Girginer, 2007: 204). Gerçek şu ki, Hititler için hayati öneme sahip olan Ura kenti, Demir Çağı'nda da Appuaşu'nun kraliyet şehri olarak önemli bir merkez olmayı sürdürmüştür. Ura'dan sonra Kirşu (Meydancikkale) ve Pituşşu (Dana Adası)'ya saldıran Neriglissar, Şallune (Selinonte-Gazipaşa)'den Ludu (Lidya) sınırına kadar yürümek suretiyle meşhur seferini sonlandırmıştır.

Öte yandan Nabuchednezzar'ın kendisine ait kronikten (BM 33041) elde edilen bilgilere göre, M.Ö. 568-567 yıllarındaki Mısır'ı fetih girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış ve M.Ö. 585 yılında Kilikya ile yapılan antlaşma bozulmuştur. Ayrıca bu olay, Babil'in Kilikya'daki siyasal ve ekonomik çıkarlarının büyük ölçüde sarsılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. İşte kral Neriglissar'ın sürdürdüğü mücadeleler ve özellikle hâkimiyetinin üçüncü yılı olan M.Ö. 557/556'daki Hume ve Pirindu'ya yönelik seferi, bölge üzerindeki Babil kontrolünü yeniden sağlama ve sarsılan çıkarları tesis etmeye yönelik olmalıdır.

Neriglissar'ın kroniği başta olmak üzere, Yeni Babil kaynaklarından Demir Çağı'nda Kilikya'nın siyasal yapısına dair birtakım sonuçlara ulaşmak da mümkün olmaktadır. Şöyle ki, M.Ö. VI. yüzyıldan itibaren Lamos (Limonlu) Çayı ve

Kalykadnos (Göksu) Nehri arasındaki bölgede, Pirindu Krallığı'nın hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu dönemde Kilikya'nın politik çeşitliliği konusunda en ilginç örneklerden birisini Demir Çağı ve Ahamenidler döneminde Kirşu olarak adlandırılan Meydancikkale (Laroche-Davesne, 1981: 359; Davesne, 1993: 150-151)'de görmek mümkündür. Kirşu'nun Yeni Babil merkezi gücüne başkaldıran ve asıl başkenti Ura olan Pirindu'nun yerel hükümdarı Appuaşu'nun bölgesel ve geçici başkenti olduğu anlaşılmaktadır. Burası, Appuaşu'nun hükümdarlığı için bir tür yayla özelliğine sahip olup, egemen yerel güç kış dönemlerinde sahilde, havaların çok sıcak ve nemli olduğu dönemlerde ise dağlık sahalarda yaşamalı idi (Casabonne, 1999a: 61; 2007: 61).

Ayrıca M.Ö. VI. yüzyılda bölgedeki Hellen varlığı göz önüne alındığında, Neriglissar'ın seferinin Hume üzerindeki mevcut Babil kontrolünü sağlamlaştırma yanında, Batı Kilikya sahillerinde Fenike ve Yunan kullanımına son vermeyi amaçlamış olacağı da düşünülebilir. Bilindiği üzere Asur kralı II. Sargon (M.Ö. 722-705)'un Kilikya'daki faaliyetleri sonucunda bölgedeki ticarî ilişkiler, Göksu (Kalykadnos) Nehri'nin batısında yoğunlaşmıştı. Bu bakımdan Neriglissar'ın Kilikya seferini, Babil'in Akdeniz ticaretini kontrole yönelik bir sefer olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda bölgeye karşı bir güç gösterisi niteliği taşıyan seferin, Hellenlerin Mısır ile olan ticarî faaliyetlerini engelleme amacı taşıdığı sonucuna da ulaşılabilir.

M.Ö. 556 yılında Neriglissar ölünce ileri gelen devlet görevlileri, Nabonidus'un kral olmasını sağladılar. Bu kral, kendisine ait kronikten anlaşıldığına göre (BM 35832) Yeni Babil döneminde Kilikya üzerine yapıldığı bilinen üçüncü ve son seferi düzenlemiş, hâkimiyetinin ilk yılına denk gelen bu seferde bol ganimet elde etmiştir (Joannès, 1991: 263). Neriglissar, uzun ve yorucu seferi sonucunda Kilikya'yı Babil hâkimiyetine sokamamış olacak ki Nabonidus, M.Ö. 555 yılında Hume'ye yeni bir sefer düzenleme ihtiyacı duymuştur (Bahar, 1995: 233; Ünal-Girginer, 2007: 206). Seferin sadece Hume ülkesi ile sınırlı kalmış olması, Kilikya'daki Babil egemenliğinde bir geri çekilmeyi de doğrulamaktadır. Bu sırada Kilikya, muhtemelen Babil'e karşı Asur'un diplomatik kozlarını oynayarak yavaş yavaş bağımsızlaşmıştır. Babilliler, Pers kralı Cyrus'a karşı Lidya kralı Croisos'u destekliyorlardı (Herodot, I 77). O halde Asur ve Yeni Babil egemenliklerinin sona ermesiyle Kilikya, hepsi de Syennesis unvanı taşıyan krallar idaresinde bir süre bağımsız kalmıştır (Koşay, 1968: 297). Bu yerel krallığın ortaya çıkmasında, muhtemelen bölgeyi idare eden büyük merkezî güçlerin ortadan kalkmasının doğurduğu otorite boşluğu önemli etken olmalıdır. Çünkü Persler çağında o zamana kadar coğrafi ve siyasi anlamda farklı özellikler taşıyan iki Kilikya belirtilmişti. Syennesis adlı yöneticiler, artık burada merkezî idarenin temsilcisi durumundaydılar (Ksenophon, I 23-25).

2.KİLİKYA'NIN DOĞAL KAYNAKLARI VE YENİ BABİL DEVLETİ İÇİN ÖNEMİ

Yeni Babil döneminin Kilikya'ya dair metinlerinin çok önemli bir bölümünün ekonomik içerikli olması son derece anlamlıdır. Babil kaynaklarının "Hume ülkesinin demiri" (AN.BAR. ŞA Hume) ve hububat tohumlarını (ŞE.NUMUN) zikretmesi, Kilikya'nın bu dönemdeki ekonomik önemine işaret etmektedirler (Ünal-Girginer, 2007: 202). Gerçekten de söz konusu metinlerden bazıları, Hume ülkesinden getirilmiş demirden söz eder. Bu bakımdan anılan belgeler, Kilikya ve Babil arasında gelişmiş bir ticaretin varlığını gösteren kayıtlardır. Uruk Tapınağı'nda bulunan ve Hume ülkesinden demir götürüldüğüne dair ilk metin, Nabopolassar'ın onuncu hâkimiyet yılına (M.Ö. 616) ait olup, halka üretmek için 27 mine (13, 5 kg) Hume demirinden söz eder (Albright, 1950: 24 dn. 14; Houwink ten Cate, 1961: 28). Asur kralı Asurbanipal'in son yıllarına ait olan (M.Ö. 628) NCBT 1093 metninin de Kilikya demirinden söz ettiği hatırlandığı zaman, bölge demir kaynaklarının kontrolünün Yeni Babil Devleti lehine el değiştirmiş olduğu anlaşılır.

Ayrıca Nabonidus'un dokuzuncu, onuncu ve on birinci hâkimiyet yıllarına (M.Ö. 546-543) ait olan üç belgede de Hume demiri istenmektedir (Oppenheim, 1969: 241; Joannès, 1991: 264). Ovalık Kilikya (Çukurova)'dan Babil'e demir naklini gösteren bu kayıtlar, Yeni Babil için Kilikya'nın önemine işaret eder. Burada Kilikya demiri, başka yerlerden getirilmiş olanlar yanında en çok aranan takımlardan birisini oluşturmaktaydı. Babilli tüccarların Kilikya demiri için "Hume ülkesinin demiri" şeklinde özel kayıtlar tutmaları ve geldiği yere özellikle işaret etmeleri, diğerlerinden daha kaliteli ve tutulan bir maden olduğunu göstermektedir. Öyle anlaşılıyor ki, daha batıdan getirilen madenin nakliye nedeniyle maliyetinin yüksek oluşu, Babil için Kilikya demirinin değerini bir kez daha artırıyordu (Oppenheim, 1969: 241). Bu durum, Yeni Babil krallarının Hume adını verdikleri Ovalık Kilikya'da kontrolü sağlamalarındaki ısrarlarını ve en azından giriş yolunu korumadaki hassasiyetlerini anlamaya izin vermektedir. Ayrıca Demir Çağı Tabal Bölgesi ve kuzeydoğu Anadolu'da üretilen demir de Kilikya kapıları yoluyla Tarsus'a ulaştırılmış ve oradan Mezopotamya'ya aktarılmıştır. Bu nedenle Asurlular için olduğu gibi, Yeni Babilliler için de söz konusu geçitlerin ve yolun kontrolü hayati önem taşımalıydı. O halde Yeni Babil krallarının Hume'nin kontrolünü elde tutmak için vermiş oldukları mücadeleler, bölgenin Babil açısından stratejik ve ekonomik değerinden kaynaklanmış olmalıdır.

Bu sebeple, Babil'e demir naklini anlatan metinlerin, Babillilerin Asur'u Güney Mezopotamya'dan atmaya hazırladıkları bir zamana rastlaması, son derece anlamlıdır. Çünkü böyle bir askerî hazırlıkta demir, son derece gerekli ve o oranda değerli bir malzemeydi. Böyle bir tehlike karşısında Asurluların takındıkları tavır ise, muhtemelen Kilikya ve Babil arasındaki demir ticaretini engellemeye çalışmak olmuştur. Bu sebeple söz konusu iki ülke arasındaki ticaret, zor ve

tehlikeli bir döneme girmiş olmalıdır. Engellenen ticaret nedeniyle yaşanan maden kıtlığı, fiyatını da yükseltmiştir. O halde ekonomik tabletlerde yer alan demirle ilgili bölümler, Babil'in güç dönemleriyle paralellik göstermektedir. Pers kralı Cyrus'un Babil Devleti'ne saldırmayı planladığı M.Ö. 546-543 yılları arasındaki dönemde de Hume demiri için aynı tanımlayıcı ifadelerin kullanılmış olması, bu konuda bir genelleme yapılabileceğini göstermektedir (Bing, 1987: 149).

Diğer taraftan demir madeninin Babil ülkesine sadece ticarî yollarla gelmediği, Nabonidus'un hâkimiyetinin birinci yılında almış olduğu ganimetleri, Sippar Tapınağı'na bağışlamasından anlaşılmaktadır. Hume demiri, M.Ö. 616 yılında Babil'de ilk kaydedildiği zaman kral Nabopolassar, on yıldır Asurlulara karşı bağımsızlık mücadelesi vermekteydi. Hume'nin yüksek kaliteli demiri, Babil'de ilk defa adı geçen Babil kralının onuncu hâkimiyet yılından itibaren kitlediği. Ekonomik levhalarda yer alan demire ilişkin kayıtlar, M.Ö. 555 yılından sonra Hume'nin kaybı ve Babil'in karşılaştığı zorluklar arasında bir paralellik bulunduğunun açık kanıtı sayılmalıdır. Öyle ki böyle durumlarda Babil yöneticileri, Güney Anadolu'nun değerli bronz ve demirini elde edebilmek için, Fenike limanlarını Hellen tüccarlarına açmak zorunda kalmışlardır.

Kilikya'nın Yeni Babil Devleti için aynı zamanda önemli bir insan kaynağı olduğuna işaret eden kayıtlara da rastlanmıştır. Babil saray ve tapınaklarının idarî arşivlerinde yer alan Hume ve Pirindu'dan getirilmiş esirlere ait istihkak listeleri, Kilikya'dan ganimet olarak Mezopotamya'ya götürülen insanların varlığını göstermektedir. Bu türden metinlerin ilkinin oluşturduğu ve II. Nabuchednezzar'ın on üçüncü hâkimiyet yılına (M.Ö. 592) ait olan Hume ve Pirindu esirlerini gösteren kayıtlar, en azından M.Ö. VI. yüzyıl sonundan itibaren bölgeye Yeni Babil müdahalesini kanıtladığı gibi, bölgenin onlar için önemli bir insan kaynağı oluşturduğunu da gösterir (Desideri-Jasink, 1990: 167 vd.). Yine aynı içerikli bir metin, Nabonidus dönemine tarihlenmekte olup, Hume ülkesinden getirilen 2850 kişinin tuğla taşımak için Marduk'un hizmetine verildikleri hatırlatmaktadır (Joannès, 1991: 265). O halde Mezopotamya'da tapınak, saray ve diğer yapıların inşasında çalıştırılacak insan gücü de önemli ölçüde Hume ve Pirindu bölgelerinden, yani Kilikya'dan karşılanmıştır.

SONUÇ

Yeni Babil kralları, büyük bir ileri görüşlülükle imparatorluğun politik ve sosyo-ekonomik geleceğinin ülkenin kuzeybatısında olduğunu fark etmişlerdir. Bu bağlamda Yeni Babil İmparatorluğu için Hume adını verdikleri Adana ve çevresinin, Kilikya kapılarını kontrol eden konumu ile güvenlik; demir madeni ve insan kaynaklarıyla da ekonomik açıdan önemli bir işleve sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kilikya'dan Babil'e demir götürüldüğüne dair kayıtların Babil Devleti'nin sıkıntılı dönemleriyle paralellik gösterdiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Yeni Babil Devleti'nin Asurlulara, Perslerin de Yeni Babil Devleti'ne karşı mücadelelerini başarıyla sonuçlandırmalarında Kilikya'dan götürülmüş demirin belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Çünkü "Hume ülkesinin demiri" şeklinde

özel tanımlarla verilen kayıtlar, bu dönemlerde yoğunluk kazanmaktadır. Bu şekliyle Kilikya demiri, Anadolu yanında Mezopotamya'nın tarihi seyri üzerinde de etkili olmuş olmalıdır.

Öte yandan, Neriglissar'ın Pirindu kralı Appuaşu'ya karşı düzenlemiş olduğu sefer, Güney Anadolu'nun tarihî coğrafyasına ışık tutan en önemli Yeni Babil girişimi olmuştur. Seferin, Hume üzerindeki Babil hâkimiyetini sağlamlaştırma yanında, Babil'e maden akışının devamını sağlama ve Hellenlerin Mısırlılarla ticaretini engellemek suretiyle, Akdeniz ticaretinin kontrolünü elinde tutma gibi çok yönlü amaçlar taşıdığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALBRIGHT, William Foxwell, (1950), "Cilicia and Babylonia Under The Chaldaean Kings", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 120, s. 22-25.
- ALKIM, U. Bahadır, (1960), "Sam'al İle Asitawandawa Arasındaki Yol, Amanus Bölgesinin Tarihî Coğrafyasına Dair Araştırmalar", *Bellekten*, XXIV/95, s. 349-399.
- ALKIM, U. Bahadır, (1965), "The Road from Sam'al to Asitawandawa, Contributions to the Historical Geography of the Amanus Region", *Anadolu Araştırmaları*, II/1-2, s. 1-45.
- BAHAR, Hasan, (1991), *İsauria Bölgesi Tarihi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- BAHAR, Hasan, (1995), "Konya Çevresi Tarih Araştırmaları -1: Hititler'den Romalılar'a Kadar İsauria Bölgesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 1994-1995, 9-10, s. 219-241.
- BAHAR, Hasan, (1999), "The Konya region in the Iron Age and its relations with Cilicia", *Anatolian Studies*, 49, s. 1-10.
- BEAL, Richard H., (1992), "The Location of Cilician Ura", *Anatolian Studies*, XLII, s. 65-73.
- BING, John Daniel, (1987), *A History of Cilicia During The Assyrian Period*, Michigan.
- BORGIA, Emanuela- CASABONNE, Olivier (2004), "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu*, XII, s. 43-55.
- CASABONNE, Olivier, (1999a), "Local Powers and Persian Model In Achaemenid Cilicia: A Reassessment", *Olba*, II/1 (Özel Sayı), s. 57-66.
- CASABONNE, Olivier, (1999b), "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu*, VII, s. 69-88.

- CASABONNE, Olivier- PORCHER, Alexis, (2003), "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu*, XI, s. 131-140.
- CASABONNE, Olivier, (2004), *La Cilicie, L'époque achéménide*, Paris: De Boccard.
- CASABONNE, Olivier, (2007), "Kilikia", *Arkeoatlas*, Sayı 6, 2007, s. 54-61.
- DAVESNE, Alain- LEMAIRE, André;-LOZACHMEUR, Hélène, (1987), "Le Site Archéologie De Meydancikkale (Turquie): Du Royaume De Pirindu À La Garnison Ptolémaïque", *Comptes Rendus De L'Académie Des Inscriptions et Belles Lettres*, s. 359-382.
- DAVESNE, Alain (1993), "Meydancikkale", *Reallexikon der Assyriologie*, 8/1-2, s. 150-151.
- DESIDERI, Paolo (1990), "Cilicia from Kizzuwatna", *Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, X/1, s. 327-335.
- DESIDERI, Paolo- JASINK, Anna Margherita, (1990), *Cilicia. Dall'eta di Kizzuwatna alla Conquista Macedona*, Torino.
- ERZEN, Afif, (1940), *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*, Leipzig.
- GRAYSON, Albert Kirk (2000), *Assyrian and Babylonian Chronicles. Texts from Cuneiform Sources*, v. 5. Winona Lake, IN, Eisenbrauns.
- GOETZE, Albrecht, (1961), "Cilicians", *Journal of Cuneiform Studies*, XV/XVI, s. 48-58.
- HERODOTOS, (1983), *Herodot Tarihi* (Türkçesi: Mümtekin Ökmen), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HILD, Friedrich- HELLENKEMPER, Hansgerd, (1990), *Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini*, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften 5, Wien.
- HOUWINK ten CATE, Philo H. J., (1961), *The Luwian Population Gropus of Lycia and Cilicia Aspera During The Hellenistic Period*, Leiden.
- JOANNÈS, Francis, (1991), "L'Asie Mineure D'après La Documentation Cunéiforme D'Époque Néo-Babylonienne", *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu*, I, s. 262-266.
- KOŞAY, Hamit Zübeyir (1968), "Kilikya Tarihi (Bibliyografya)", *Belleten*, XXXII, s. 297-299.
- KSENOPHON, (1998), *Anabasis, Onbinlerin Dönüşü*, (Türkçesi: Tanju Gökçöl), İstanbul.
- LAMBERT, W. G. (1965), "Nebuchadnezzar King of Justice", *Iraq*, XXVII, s. 1-11.

- LAROCHE, Emanuel-DAVESNE, Alain (1981), "Les Fouilles de Meydanjik pres de Gülnar (Turquie) et le Trésor Monétaire Hellenistique", *Comtes Rendus De L'Académie Des Inscriptions et Belles-Lettres*, s. 356-370.
- OATES, Joan (2004), *Babil* (Çeviri: Fatma Çizmeli), Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- LEMAIRE, André (1993), "Ougarit, Oura et La Cilicie vers la fin du XIIIe s. av. J.-C.", *Ugarit Forschungen*, XXV, s. 227-235.
- OPPENHEIM, A. Leo (1969), "Essay On Overland Trade In The First Millennium B.C.", *Journal of Cuneiform Studies*, 21, s. 236-254.
- STRABON, (2000), *Antik Anadolu Coğrafyası, Geographika: XII-XIII-XIV*, (Çeviren: Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ÜNAL, Ahmet (2003), "Hititler, Akdeniz ve Liman Kenti Ura", *Olba*, VII, (Özel Sayı), s. 13-39.
- ÜNAL, Ahmet (2006), "Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), s. 67-102.
- ÜNAL, Ahmet-GİRGİNER, K. Serdar (2007), *Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya*, Tarih ve Arkeoloji, İstanbul: Homer Kitabevi.
- WISEMAN, Donald John, (1961), *Chronicles of Chaldaean Kings (626-556 B.C.) In The British Museum*, London: The Trustees of The British Museum.
- WISEMAN, Donald John (1991), *Nebuchadrezzar and Babylon*. Schweich lectures: Oxford: Published for the British Academy by the Oxford University Pres.
- ZOROĞLU, Levent (1994a), "Cilicia Tracheia in the Iron Ages: Khilakku Problem", *Anatolian Iron Ages 3 BIA Monography 16 (The Proceeding of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-12 August 1990)*, s. 301-306.
- ZOROĞLU, Levent (1994b), *Kelenderis I, Kaynaklar, Kalıntılar, Buluntular*, Ankara: Dönmez Ofset Basımevi.